

Віталій Сидорович

Завідувач музею історичного
факультету
Білоруського державного
університету
(Мінськ, Білорусь)

Vital Sidarovich

Belarusian State University
History Faculty, Head of Museum
6. Chyrvonaarmieyskaya Street
(Minsk, Belarus)

E-mail: wital.sidarowicz@gmail.com

ORCID: 0000-0003-3994-1732

НОВІ ДАНІ ПРО СКАРБИ РИМСЬКИХ МОНЕТ ІЗ ГРОДНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ РЕСПУБЛІКИ БІЛОРУСЬ

NEW DATA ABOUT THE HOARDS OF ROMAN COINS FROM THE HRODNA REGION OF THE REPUBLIC OF BELARUS

Abstract.

The article provides information on five new locations of Roman coins from the Hrodna region of the Republic of Belarus: three hoards, as well as two collective finds that can be interpreted as parts of hoards. All of them are represented by denarii of the Roman Empire. Only in one of the deposits – from the village of Bačancy – there is a hybrid barbarian imitation of the imperial denarius. Another of the hoards, found near the village of Varanki, contains, in addition to denarii, fragments of cut silver items, which dates to the beginning of the Migration Period, which makes it possible to determine the date of hiding of this complex in the 5th century.

All these finds were made in the course of illegal searches and, unfortunately, only one hoard (Bačancy) almost entirely ended up in the museum collection. The rest of the deposits went to private collections, which hinders their detailed study.

Along with new finds in the Hrodna region, there are from 9 to 13 hoards of antique coins. Most of them consist of denarii of the Roman Empire (sometimes along with barbarian imitations). Of the other deposits, the most interesting are the hoard of Roman Republican denarii from under the village of Luckaŭliany, a complex of bronze Alexandrian tetradrachms from under the village of Turec and a hoard (?) of perforated aurei from under the village of Ambileŭcy.

Most of the hoards of Roman coins from the Hrodna region can be associated with the East Germans (Pszeworsk and Wielbark archaeological cultures), who penetrated into the Neman River basin inhabited by Baltic tribes in the first half of the 1st millennium AD. It is with the Germans that the vast majority of the hoards of Roman Imperial denarii found on the territory of Barbaricum are associated. It is also

possible that some of the hoards could have been deposited by the Balts, which are under powerful East German influence.

Keywords: *Roman Coins Hoards, East Germans, Balts, barbarian imitation*

Анотація

У статті наводяться відомості про п'ять нових скарбів римських монет із Гродненської області Республіки Білорусь: три окремі скарби а також дві колективні знахідки, які можуть бути інтерпретовані як частини скарбів. Усі вони складаються з денаріїв Римської імперії. Лише в одному з депозитів – з-під с. Баченці – міститься гібридне варварське наслідування імперського денарія. Ще один зі скарбів, знайдений біля с. Воронки, має у своєму складі, крім денаріїв, перетворені на брухт срібні вироби, які датуються початком епохи Великого переселення народів, що дозволяє визначити дату тезаврації цього комплексу V століттям.

Усі заявлені знахідки мали місце у процесі нелегальних пошуків і, на жаль, лише один зі скарбів (з-під с. Баченці) майже повністю потрапив до музейних зборів. Інші депозити розійшлися по приватних колекціях, що перешкоджає їх детальному вивченню.

Разом із новими знахідками на території Гродненської області налічується від 9 до 13 скарбів античних монет. Більшість із цих скарбів складаються з денаріїв Римської імперії (іноді разом із варварськими наслідуваннями). З інших депозитів найбільш цікавими виявилися: скарб республіканських денаріїв з-під с. Луцковляни; комплекс бронзових олександрійських тетрадрахм з-під с. Турець; скарб перфорованих ауреусів з-під с. Амбилівці.

Більшість скарбів римських монет з території Гродненської області можна пов'язувати зі східними германцями (пшеворською та вельбарською археологічними культурами), що проникали до заселеного балтськими племенами басейну річки Німан у першій половині I тисячоліття н. е. Саме з германцями пов'язують абсолютну більшість скарбів римських імперських денаріїв, знайдених у Барбарікумі. Також не виключено, що частина скарбів могла бути тезаврована балтами внаслідок потужного східнонімецького впливу.

Ключові слова: *скарби римських монет, східні германці, балти, варварська імітація.*

Донедавна залишалися досить мізерними відомості про знахідки античних монет на території Гродненського Понімання. У «сводах» В. В. Кропоткіна, пізніше й В. М. Рябцевича, було згадано лише три скарби античних монет із

території сучасної Гродненської області¹ – депозити з-під містечка Желудок² (біл. – *Жалудок*, зараз м. п. у Щучинському районі), зі Слонімського повіту³ та з-під с. Кам'янка Мінської губернії⁴. Тільки останній із цих скарбів був досить докладно описаний В. Кропоткіним⁵. У 1974 р. українським нумізматом В. А. Анохіним було опубліковано залишки скарбу з Берестовицького району, передані до Нумізматичного кабінету Білоруського державного університету⁶. Пізніше Л. Д. Поболь згадав ще про один скарб, знайдений ніби-то у першій половині XIX століття біля с. Шаври⁷ (біл. – *Шаўры*, нині у Вороновському районі), але будь-якого документального підтвердження цієї знахідки дослідник не навів. Таким чином, до кінця XX століття можна було говорити про чотири відносно достовірні й один малодостовірний скарб із зазначеного регіону.

За два останні десятиліття база даних зі знахідок античних монет у Гродненському Поніманні значно збагатилася. Це пов'язано, перш за все, з катастрофічним зростанням активності шукачів скарбів, що веде, з одного боку, до стрімкого збільшення інформації про знахідки, але з іншого боку, – до масового пограбування археологічних пам'яток і втрати контексту для переважної більшості знахідок.

Важливою подією стало виявлення основної частини згаданого вище скарбу з Берестовицького району. На передбачуваному місці знахідки скарбу неодноразово робилися пошуки, які увінчалися успіхом тільки у 2011 р., коли двома щасливими шукачами скарбів було виявлено понад 400 срібних монет а також фрагменти срібних фібул⁸. Завдяки енергійним діям гродненських нумізматів та краєзнавців скарб надійшов до зборів Музею грошей Національного банку Республіки Білорусь, що дозволило провести досконале дослідження цього найцікавішого депозиту епохи Великого переселення народів⁹.

Наприкінці 2015 р. на полі, що активно розорується, біля с. Луцковляни (біл. – *Луцкаўляны*) Гродненського району було виявлено унікальний для Білорусі скарб, який складався з денаріїв Римської Республіки та нумідійської монети. Протягом кількох років цей депозит піддавався розграбуванню шукачами скарбів. На жаль, монети з цього депозиту знаходяться у приватних колекціях, що дозволило нам викласти у статті, опублікованій у 2020 р., лише стислий опис тих 12 монет, фотографії яких вдалося отримати¹⁰. Нещодавно

¹ Кропоткин 1961. №№ 1376, 1380, 1384; Рябцевич 1968. №№ 4, 7, 27.

² Побаль 1997: 42–45.

³ Поболь 2001. Т. 21: 73–80: 76.

⁴ Там само.

⁵ Кропоткин 1956: 100–106: 103–105.

⁶ Анохін 1974: 23–25.

⁷ Побаль 1999: 49–52: 50.

⁸ Корзун 2014: 9–10.

⁹ Белявец, Сідаровіч 2018: 3–16.

¹⁰ Sidarovich 2020: 87–106, 90, 96–98.

нами отримано інформацію про ще одну монету з цього скарбу (мал. 1) – денарій, викарбуваний у 104 р. до н.е. (Gaius Coelius Caldus, Crawford 318/1b).

Окрім срібних денаріїв на території Гродненщини відносно часто трапляються і мідні номінали Римської імперії, як правило, сестерції римського карбування. Однак це, практично, завжди поодинокі знахідки. Єдиним скарбом бронзових монет став комплекс александрійських тетрадрахм останньої чверті III століття н. е., знайдений біля с. Турець (біл. – *Турэц*) Корелицького району, більша частина якого зберігається у Національному історичному музеї Республіки Білорусь¹.

За останнє десятиліття «аматорами приладового пошуку» було знайдено велику кількість римських монет, переважно денаріїв, частину з яких, із більшим чи меншим ступенем упевненості, ми можемо відносити до скарбів. У цій статті наводиться інформація про кілька комплексів, які раніше не публікувалися або були опубліковані тезово.

Протягом кількох років нам довелося по крихтах збирати дані про скарб із Вовковиського району. Першу інформацію про нього (точніше, про невелику його частину, знайдену, ймовірно, однією з перших) було отримано на одному з російських сайтів шукачів скарбів ще 2011 року. Відповідно до отриманої від автора знахідки інформації, депозит був прив'язаний нами до с. Баченці² (біл. – *Бачанцы*). Пізніше від двох гродненських колекціонерів отримано дані (з фотографіями кількох монет) про «скарби» з-під с. Ясеновиця (біл. – *Ясенавіца*) та с. Рупейки (біл. – *Рупейкі*), що розташовані безпосередньо близько від с. Баченці. Відомості про найбільшу частину скарбу отримав та опублікував у 2017 р. член правління Білоруського нумізматичного товариства І. Шталенков, який не мав даних про точну локалізацію знахідки даних монет (у статті дослідника – «скарб із Вовковиського району»³). У результаті додаткових «пошукових заходів» нам пощастило з'ясувати, що у всіх випадках йшлося про одне місцезнаходження, яке серед колекціонерів отримало назву «Вовковиський скарб». Воно локалізується у лісовому масиві між південно-східною околицею Вовковиська та селами Ясеновиця й Баченці (басейн річки Рось, лівої притоки Німану). Найбільш близьке до місця знахідки саме с. Баченці, до якого й слід «прив'язати» цей скарб. За відомостями з різних джерел загальна кількість знайдених у даному регіоні різними шукачами скарбів монет досягала приблизно 300 примірників, багато з яких, на жаль, було розпродано на вовковиському ринку.

Для вивчення виявилися доступними 163 монети. Окрім фотографій, отриманих від колекціонерів та одного із шукачів скарбів, нещодавно нам вдалося «наживо» ознайомитися з великою частиною скарбу (140 екз.), який

¹ Sidarovich 2013: 173–184.

² Сідаровіч 2018: 9.

³ Шталенков 2017: 67–71: 67–68.

знаходиться в одній із мінських приватних колекцій і раніше коротко опублікованій І. М. Шталенковим¹. Це дозволило значно скоригувати дані про склад «Вовковиського» скарбу. Практично, всі монети (162 екз.) – денарії Римської імперії, найстарший з яких – денарій Нерви, карбування 97 р., а наймолодший – денарій Септимія Севера, викарбуваний у 194–197 рр. (див. Додаток). Найбільш цікавою серед монет депозиту виявилось варварське наслідування (мал. 2). Воно відноситься до групи так званих гібридних: аверс із легендою «*M ANTONINVS AVG ARM PARTH MAX*» містить зображення Марка Аврелія; на реверсі розміщено зображення Аполлона, який стоїть, з легендою «*APOLLINI AVGVSTO*», що характерно для емісій Антоніна Пія та Септимія Севера².

Нещодавно до зборів Гродненського державного історико-археологічного музею надійшов скарб з-під с. Воронки (біл. – *Варанкі*) Щучинського району (басейн річки Котра, правої притоки Німану), що містить 111 денаріїв Римської імперії та фрагменти срібних прикрас (підвісок та двопластинчастих фібул). Інформація про цей скарб поки що розміщена лише на сторінках музею в соціальних мережах³. Найближчим часом цей найцікавіший комплекс, тезаврований, за попереднім висновком, у V столітті, буде опублікований співробітниками Гродненського музею.

Ще три місцезнаходження знахідок з Гродненської області, з різним ступенем впевненості, можна віднести до скарбів. На жаль, усі ці знахідки розійшлися по руках. Нам пощастило отримати дуже неповні дані про ці депозити та ознайомитися лише з невеликою частиною монет (і то лише по фото), що не дозволяє відносити ці комплекси до надійних джерел інформації. Проте їх публікація, на нашу думку, дуже важлива для поповнення бази даних про знахідки римського часу та епохи Великого переселення народів на території Білоруського Понімання.

Першим, найбільш інформативним комплексом, який майже безперечно можна вважати скарбом, стало місцезнаходження з-під с. Чернявка (біл. – *Чарняўка*) Щучинського району (верхів'я приток річки Желудянка у правобережному Поніманні). Воно було виявлено, хоч як дивно це звучало щодо знахідок «аматорів приладового пошуку», справді випадково: під час пошуку кольорового металу на безлюдній лісовій території колишньої військової частини, що розміщувалася на схід від міста Щучин. Нам вдалося зустрітися з успішним шукачем, який особисто показав точне місце знахідки. За його словами, на площі розміром кілька десятків квадратних метрів ним було знайдено «близько 87 срібних монет», причому більшість «без зображень». Останнє твердження пояснюється, на наш погляд, крайнім ступенем зношення

¹ Шталенков2017: 67–71: 67–68.

² Див, на приклад: <http://numismatics.org/ocre/id/ric.3.ant.126>, <http://numismatics.org/ocre/id/ric.4.ss.40> (дата доступу 29.01.2021)

³ https://vk.com/wall-68117617_1864?hash=0ac86fded0cfd7779a (дата доступу 29.01.2021)

денаріїв, а в тому, що всі ці монети були денаріями, після їх опису знахідником, майже не доводиться сумніватися. Крім монет у тому самому місці було знайдено фрагмент виробу з білого металу (срібла?), який, імовірно, можна атрибутувати як спинку фібули з округлим перетином та витонченням під підв'язку в місці переходу на ніжку¹. На жаль, знахідник майже одразу після виявлення розпродав монети.

Обстеження зарослого деревами та чагарником місця виявлення скарбу не призвело до нових знахідок. Сліди поселення також не були помічені. Таким чином, опис скарбу з-під с. Чернявки може ґрунтуватися лише на 15 монетах, що збереглися «у хорошому стані» і які свого часу сфотографував знахідник. Це денарії Траяна, Сабіни, Антоніна Пія, Фаустини Старшої, Марка Аврелія, Коммода та Кріспіни (див. Додаток). *Terminus post quem* для цього депозиту, а якщо точніше, то для малореєсентативної вибірки із нього, – 187 р.

Ще два місцезнаходження з Гродненської області можна відносити до скарбів дуже умовно. Цілком можливо, що в даному випадку ми маємо справу з так званими колективними знахідками, які дуже характерні для поселень черняхівської та пшеворської культур² і, можливо, інших культур епохи римських впливів. Відомості про ці місцезнаходження (з фотографіями монет) були отримані від краєзнавців Гродненщини, а не від самих знахідників, що знижує достовірність знахідок.

Перше з цих місць знаходиться у східній частині Гродненської області, – Вороновському районі, в межах поля на схід від села Курчовці (біл. – *Курчоўцы*), на місці колишнього фільварку Тракельшизна, неподалік від річки Лучка (притока річки Ула на правобережжі Німану). За словами інформаторів, тут було знайдено багато денаріїв (їх кількість невідома). Мені вдалося отримати фотографії лише п'яти монет: це денарії Адріана, Антоніна Пія та Фаустини Молодшої (див. Додаток). На жаль, ця вибірка дуже мала для будь-яких висновків. Для цього скарбу(?) денаріїв примітна одна обставина – на сьогодні він один із північно-східних подібних місцезнаходжень. Найближчий до нього – нещодавно виявлений у Литві скарб денаріїв *Krupaviesai (Kalesninkai)*³. Неподалік локалізується і малодостовірний скарб Шаври, склад якого невідомий.

Ще одне місцезнаходження локалізується на заході Гродненщини – у Мостівському районі. Біля річки Сіпа (притока річки Щара на лівобережному Поніманні), на схід від села Піщанка (біл. – *Пясчанка*), «на межі поля та лісу», було виявлено, як мінімум, шість монет: денарії Адріана, Антоніна Пія, Марка Аврелія та Коммода (див. Додаток). Наймолодша серед них монета, викарбувана у 187–188 рр.

¹ Дякую за допомогу доцентів кафедри археології та спеціальних історичних дисциплін історичного факультету Білоруського державного університету, к.і.н. В.Г. Белявця.

² Див, наприклад: Bursche, Kaczanowski, Rodzińska-Nowak 2000: 101–126.

³ Grimalauskaitė 2020: 30–42.

Таким чином ми можемо говорити про досить значну концентрацію скарбів римських монет на території Гродненської області (мапа 1). Майже всі вони – депозити денаріїв Римської імперії. Виняток становлять згадані вище Луцковлянський скарб республіканських денаріїв та скарб александрійських тетрадрахм з-під с. Турець, а також скарб(?) перфорованих ауреусів з-під с. Амбілевці (біл. – *Амбілеўцы*) Щучинського району¹. Скарби мідних номіналів римського карбування на Гродненщині невідомі, хоча концентрація цих монет у Білоруському Поніманні найбільша порівняно з іншими регіонами країни².

На даний момент ми маємо відомості, як мінімум, про дев'ять скарбів античних монет на території Гродненської області, а також про три місцезнаходження, які можна інтерпретувати як скарби. Ще один скарб (Шаври) слід віднести до малодостовірних і не враховувати під час досліджень. Більшість скарбів, як було зазначено вище, – депозити денаріїв Римської імперії. Втім, це притаманно всій Білорусі. Саме повноцінні срібні денарії були одним із основних засобів накопичення багатства у варварів, насамперед у германців. Топографія скарбів римських імперських денаріїв на території Барбарікуму³ свідчить, що більшість цих депозитів локалізується на території, яка у римський період була зайнята східногерманськими племенами – готами та вандалами. У регіонах, зайнятих балтськими племенами, подібні скарби досить рідкісні. Так, на території сучасної Литви відомі лише три скарби з імперськими денаріями⁴, з яких два – без «домішок» інших номіналів⁵.

Дослідники залізного віку зазвичай вважають терени басейну Німану, зокрема Гродненщину, «споконвічно балтськими територіями». Як правило, населення Гродненського Понімання у першій половині I тис. відносять до східної (культура штрихованої кераміки) або західної групи балтських племен.⁶ На думку А. М. Медведєва, аналізований регіон міг бути контактною зоною, тобто при переважанні тут східнобалтського населення відбувалося проникнення невеликих груп західних балтів, що фіксується появою пам'яток типу Нача і Красносельський-5.⁷ Проте думкам про виключно балтський характер місцевого населення суперечить склад скарбів, що характерніший, на наш погляд, для германців. Про присутність готського населення в даному регіоні свідчать численні одиничні знахідки римських монет а також артефактів, характерних, швидше, для вельбарської ніж для будь-якої з балтських культур, а саме деяких типів фібул (наприклад, Грудек-47⁸), сокироподібних підвісок і тощо.¹

¹ Sidarovich 2019: 183–195, 184–185.

² Сидорович 2013: 20–22: 21.

³ Dymowski 2020: 193–242. Map 1.

⁴ Там же. №№ 102–104.

⁵ Grimalauskaitė D. Указ. соч: 31.

⁶ Медведєв 2011: 10–11, 27.

⁷ Там само: 27, 131–134, 152–153, 160–161.

⁸ Белявєц 2018: 48–59.

Східногерманський вплив в Поніманні відчувається вже у I–II ст. н. е., коли, на думку ряду дослідників, межиріччя Німану та Західного Бугу було зайняте населенням постзарубинецького кола, котре залишило тут пам'ятники типу Радость-Кутово². Зауважимо, для таких пам'ятників характерні елементи кількох культурних спільнот, таких як культура штрихованої кераміки, культура західнобалтійського кола та пшеворська культура³.

Можна припустити, що наприкінці III ст. – на початку V ст. відбувалася досить активна експансія готського населення в Понімання, яка могла здійснюватися як шляхом переселення у регіон окремих груп, так і в установленні контролю над Німаном як важливим шляхом комунікації. У той же час не можна виключати можливості існування певного балтського «центру влади», який мав дуже тісні зв'язки зі східногерманськими культурами і перебував під їхнім потужним впливом, що могло проявитися великою кількістю знахідок імпортованих речей у Гродненському Поніманні.

Прикро, що всі ці припущення найближчим часом буде важко підтвердити чи спростувати, оскільки археологічні дослідження пам'яток залізного віку на Гродненщині, а особливо в її західній частині, протягом останніх десятиліть майже не проводяться. На жаль, матеріали щодо масштабних досліджень у зоні будівництва Гродненської гідроелектростанції (узбережжя Німану на південь від міста Гродно), серед яких чимало старожитностей залізного віку, поки що опубліковані досить поверхово⁴. Знахідки «аматорів», у т.ч. скарбів можуть тільки породити гіпотези про культурно-історичні процеси в регіоні, підказати напрямок майбутніх пошуків і поставити перед дослідниками питання щодо інтерпретації цих знахідок, але відповісти на ці питання і перетворити гіпотезу на наукову теорію допоможе тільки всебічне систематичне археологічне вивчення пам'яток римського часу та епохи Великого переселення народів біля Гродненщини.

---

¹ На жаль, абсолютна більшість цих предметів походить з нелегальних розкопок і лише невелика їхня частина надійшла до музейних зборів, що перешкоджає введенню їх у науковий обіг.

² Andrzejowski 1999: 17–59.; Белявец 2004: 227–265, 244–257.

³ Белявец 2007: 293–344: 296.

⁴ Лакіза 2011: 267–273. Мал. 6:5–7; Лакіза 2012: 230–241: 231–232, 240, мал. 9:4–6.

1. Скарб з-під с. Баченці Вовковиського району

№ п. п.	Номинал	Дата карбування	Місце карбування	Тип
1.	D	97	Rome	RIC ¹ 13 or 25
2.	D	101-102	Rome	RIC 67
3.	D	103-111	Rome	RIC 108
4.	D	120-121	Rome	RIC ₂ 295
5.	D	130-133	Rome	RIC ₂ 1494
6.	D	133-135	Rome	RIC ₂ 1995
7.	D	138	Rome	RIC 9
8.	D	139	Rome	RIC 49b
9.	D	139	Rome	RIC 50b
10.	D	140-143	Rome	RIC 65c
11.	D	140-143	Rome	RIC 69c
12.	D	140-143	Rome	RIC 73c
13.	D	145-161	Rome	RIC 127c or 315B
14.	D	145-161	Rome	RIC 129
15.	D	145-161	Rome	RIC 163, 204, 221, 231, 239 or 244A
16.	D	148-149	Rome	RIC 175
17.	D	150-152	Rome	RIC 202b or 218
18-19.	D	151-152	Rome	RIC 204
20.	D	151-152	Rome	RIC 217
21.	D	151-152	Rome	RIC 218
22-23.	D	153-154	Rome	RIC 229A
24.	D	153-154	Rome	RIC 232
25.	D	155-156	Rome	RIC 251
26.	D	156-157	Rome	RIC 259 or 263-265
27-28.	D	156-157	Rome	RIC 264
29.	D	157-158	Rome	RIC 274
30-31.	D	159-160	Rome	RIC 301
32.	D	159-160	Rome	RIC 304
33.	D	159-160	Rome	RIC 305
34.	D	159-160	Rome	RIC 307
35.	D	139-141	Rome	RIC 338 [pius]
36.	D	after 141	Rome	RIC 347 [pius]
37.	D	after 141	Rome	RIC 350A [pius]
38.	D	after 141	Rome	RIC 353a [pius]
39.	D	after 141	Rome	RIC 361 [pius]
40.	D	after 141	Rome	RIC 364B [pius]
41.	D	after 141	Rome	RIC 379? [pius]
42.	D	after 141	Rome	RIC 381Ba [pius]
43.	D	after 141	Rome	RIC 384a [pius]
44.	D	after 141	Rome	RIC ? [pius]

¹ The Roman Imperial Coinage – RIC (Vol.2. Vespasian to Hadrian. By H. Mattingly and E.A. Sydenham. London: Spink and Son, 1986; Vol. 3. Antoninus Pius to Commodus. By H. Mattingly and E.A. Sydenham. London: Spink and Son, Limited, 1930. Vol. IV. Part I. Pertinax to Geta. By Mattingly M.A., Sydenham E.A., Sutherland C.H.V. London: Spink and Son, Limited, 1936.)

Продовження Дод. 1

№ п. п.	Номінал	Дата карбування	Місце карбування	Тип
45-46.	D	140-144	Rome	RIC 423A [pius]
47-48.	D	140-144	Rome	RIC 424A [pius]
49.	D	145-160	Rome	RIC 429A [pius]
50.	D	154-155	Rome	RIC 463A [pius]
51.	D	145-161	Rome	RIC 496 [pius]
52.	D	145-161	Rome	RIC 502Aa [pius]
53.	D	145-161	Rome	RIC 515 or 517 [pius]
54.	D	161	Rome	RIC 2
55.	D	161	Rome	RIC 22
56.	D	161	Rome	RIC 24
57.	D	161-162	Rome	RIC 35 or 40
58.	D	161-162	Rome	RIC 48
59.	D	161-162	Rome	RIC 51
60.	D	162-163	Rome	RIC 64
61.	D	162-164	Rome	RIC 67 or 95
62.	D	163-165	Rome	RIC 79, 81, 85 or 122
63.	D	163-164	Rome	RIC 81
64.	D	163-164	Rome	RIC 91
65.	D	165	Rome	RIC 142
66.	D	165-166	Rome	RIC 148
67.	D	166	Rome	RIC 164
68.	D	166-167	Rome	RIC 171
69-70.	D	168	Rome	RIC 185
71.	D	168	Rome	RIC 191
72.	D	168-169	Rome	RIC 203
73.	D	168-169	Rome	RIC 207
74.	D	168-169	Rome	RIC 209
75.	D	169-171	Rome	RIC 212 or 232
76.	D	169-170	Rome	RIC 222
77.	D	170-171	Rome	RIC 227
78.	D	170-171	Rome	RIC 228
79.	D	170-171	Rome	RIC 232
80.	D	170-171	Rome	RIC 236
81.	D	170-172	Rome	RIC 240 or 257
82.	D	170-171	Rome	RIC 251
83-84.	D	171-172	Rome	RIC 252
85.	D	172-173	Rome	RIC 275
86.	D	172-173	Rome	RIC 276
87.	D	172-173	Rome	RIC 280
88.	D	174-175	Rome	RIC 311
89.	D	175	Rome	RIC 323
90.	D	175	Rome	RIC 325
91.	D	175-176	Rome	RIC 327
92.	D	175	Rome	RIC 330
93.	D	175	Rome	RIC 334
94.	D	175-176	Rome	RIC 334 or 352
95.	D	175-176	Rome	RIC 352
96-97.	D	176-177	Rome	RIC 378
98.	D	177-179	Rome	RIC 385 or 399
99.	D	179	Rome	RIC 403

№ п. п.	Номинал	Дата карбування	Місце карбування	Тип
100.	D	176-180	Rome	RIC 418
101.	D	176-180	Rome	RIC 424
102.	D	176-180	Rome	RIC 425
103.	D	161	Rome	RIC 438 [aurelius]
104.	D	162-163	Rome	RIC 491 [aurelius]
105.	D	166	Rome	RIC 561 [aurelius]
106.	D	166	Rome	RIC 566 [aurelius]
107.	D	166-168	Rome	RIC 595 [aurelius]
108.	D	172-175	Rome	RIC 601 [aurelius]
109.	D	176-177	Rome	RIC 623 or 626 [aurelius]
110.	D	177-178	Rome	RIC 651 [aurelius]
111.	D	179	Rome	RIC 658 [aurelius]
112.	D	179	Rome	RIC 665 [aurelius]
113.	D	179	Rome	RIC 666 [aurelius]
114-115.	D	161-175	Rome	RIC 677 [aurelius]
116.	D	161-175	Rome	RIC 686 [aurelius]
117-118.	D	161-175	Rome	RIC 688 [aurelius]
119.	D	161-175	Rome	RIC 694-696 [aurelius]
120.	D	161-175	Rome	RIC 713-714 [aurelius]
121.	D	161-175	Rome	RIC 737 [aurelius]
122.	D	161-175	Rome	RIC ? [aurelius]
123.	D	after 175	Rome	RIC 743 [aurelius]
124.	D	after 175	Rome	RIC 744 [aurelius]
125.	D	after 175	Rome	RIC 746 [aurelius]
126.	D	164-180	Rome	RIC 765 [aurelius]
127.	D	164-180	Rome	RIC 770 [aurelius]
128-129.	D	164-180	Rome	RIC 771 [aurelius]
130.	D	164-180	Rome	RIC 788 [aurelius]
131.	D	179-180	Rome	RIC 2
132.	D	181-182	Rome	RIC 19, 34 or 44
133.	D	183	Rome	RIC 54
134.	D	183	Rome	RIC 57
135.	D	183	Rome	RIC 64
136-138.	D	183-184	Rome	RIC 73
139.	D	184	Rome	RIC 84
140.	D	184-185	Rome	RIC 102
141.	D	184-185	Rome	RIC 111e
142.	D	185	Rome	RIC 130d
143.	D	186-188	Rome	RIC 143 or 165a
144.	D	186-187	Rome	RIC 150a
145.	D	186-187	Rome	RIC 157
146.	D	186-187	Rome	RIC 159?
147.	D	187-188	Rome	RIC 164
148.	D	188-189	Rome	RIC 172
149.	D	188-189	Rome	RIC 175
150.	D	189	Rome	RIC 187
151.	D	189	Rome	RIC 188
152.	D	189	Rome	RIC 192
153.	D	184-189	Rome	RIC 197
154.	D	184-189	Rome	RIC 201

Продовження Дод. 1

№ п. п.	Номинал	Дата карбування	Місце карбування	Тип
155.	D	190	Rome	RIC 212
156.	D	190	Rome	RIC 220
157.	D	192	Rome	RIC 234
158.	D	180	Rome	RIC 269 [commodus]
159.	D	179-191	Rome	RIC 268A [commodus]
160.	D	179-191	Rome	RIC 276 [commodus]
161.	D	193	Rome	RIC 4A
162.	D	194-197	Rome	RIC 56 or 93
163.		?	?	-

2. Скарб з-під с. Чернявка Щучинського району

			Trajan	
1.	D	103-111	Rome	RIC 163
			Hadrian (Sabina)	
2.	D	128-136	Rome	RIC 417
			Antoninus Pius	
3.	D	159-161	Rome	RIC 303 or 314
			Antoninus Pius (Diva Faustina I)	
4.	D	after 141	Rome	RIC 362
5.	D	after 141	Rome	RIC 374?
			Antoninus Pius (Marcus Aurelius)	
6.	D	140-144	Rome	RIC 422 [pius]
7.	D	157-159	Rome	RIC 476 or 479 [pius]
			Marcus Aurelius	
8.	D	176-177	Rome	RIC 378
9.	D	161-180	Rome	RIC?
			Commodus	
10.	D	185-187	Rome	RIC 122A or 145
11.	D	187-188	Rome	RIC 169
12.	D	179-192	Rome	RIC?
			Commodus (Marcus Aurelius)	
13.	D	180	Rome	RIC 266?
14.	D	180	Rome	RIC 275
			Commodus (Crispina)	
15.	D	178-191	Rome	RIC 283
			Non attributed	
16-87.	D	?	?	?

3. Монети з-під с. Курчовці Вороновського району (скарб? колективна знахідка?)

1.	D	134-138	Hadrian Rome	RIC 282
2.	D	151-152	Antoninus Pius Rome	RIC 217
3.	D	151-154	Rome	RIC 203, 209, 219, 229
4.	D	145-161	Antoninus Pius (Faustina II) Rome	RIC 502
5.	D	145-175	Antoninus Pius? Marcus Aurelius? (Faustina II) Rome	RIC ?

4. Монети з-під с. Піщанка Мостівського району (скарб? колективна знахідка?)

1.	D	119-122	Hadrian Rome	RIC 80b
2.	D	148-149	Antoninus Pius Rome	RIC 177d
3.	D	152-153	Rome	RIC 222
4.	D	161-162	Marcus Aurelius Rome	RIC 50
5.	D	177-178	Rome	RIC 384
6.	D	187-188	Commodus Rome	RIC 169

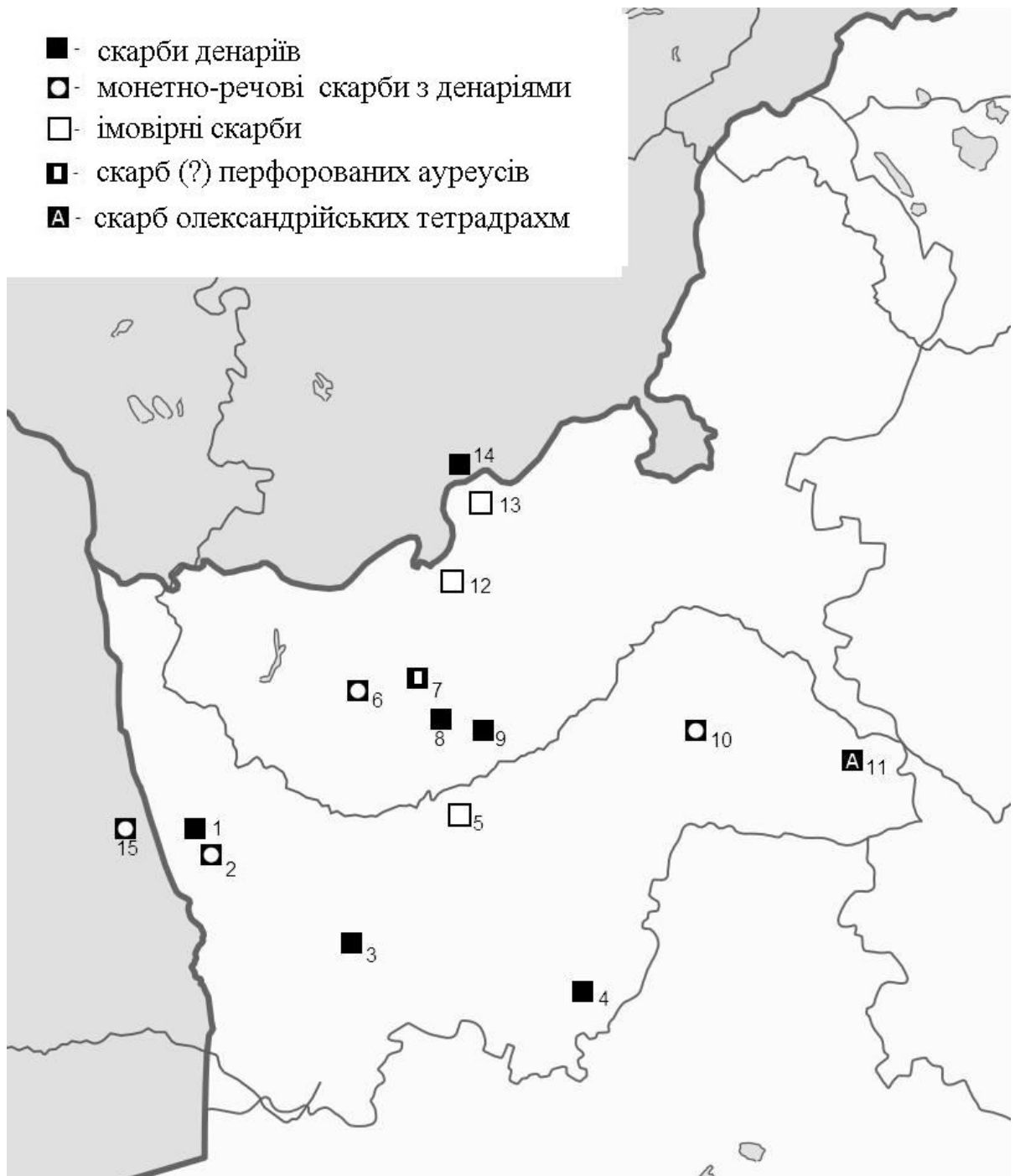
Ілюстрації

Рис. 1. Денарій Гая Целія Кальда із Луцьковлянського скарбу

Рис. 2. Гібридне наслідування римського денарія зі скарбу с. Баченці

Карта 1. Скарби античних монет з території Гродненської області та прилеглих регіонів Литви і Польщі. 1 – Луцьковляни; 2 – Алекшиці; 3 – Баченці; 4 – Слонімський повіт (Жировичі?); 5 – Піщанка; 6 – Воронки; 7 – Амбилевці; 8 – Чернявка; 9 – Желудок; 10 – Кам'янка; 11 – Турець; 12 – Курчовці; 13 – Шаври; 14 – Krupaviesai (LT); 15 – Kundzin (PL).